

DEREKAS GYÖZŐ: CARL SCHMITT TÖRTÉNETFILOZÓFIÁJA ÉS A NAGYTÉRREND-ELMÉLET¹

A tanulmány Carl Schmitt nagytérrend-elméletének történetfilozófiai olvasata mentén annak belső, életmű-szemponitú kontextualizálását szeretné nyújtani.² Első fejezete az életmű weimari időszakot követő történetfilozófiai és geopolitika tárgyú írásainak szintezítő olvasata mentén bemutatja történetiség és térbeliség szerves összekapcsoltságát a schmitti elméletben, annak alapfogalmainak tárgyalásán keresztül rávilágítva a Földet a lét jelentésbirodalmaként szemlélő proto-diszkurzív elmélet sajátosságaira. Ezt követően a tanulmány második fejezete a schmitti tér-történeti elbeszélés nagy értelmi csomópontjait jelentő térrendeket, és az ezekhez kapcsolódó eltérő tértudati formákat mutatja be. Ennek keretében Schmitt metafizikai döntésre irányuló keresztény történetfilozófiájának rekonstrukcióját nyújtja, majd ütközteti azt a modernség haladásközpontú ideológiái mögött meghúzódó, szekularizált üdvtörténetként leírható történetfilozófiai konstrukcióval, mely schmitti értelmezésben a történelem jelentésségének és a jelentésadó embernek a felszámolásával fenyeget. Végül annak harmadik fejezete a náci időszak nagytérrendre vonatkozó írásain és a *Der Nomos der Erde* vonatkozó szöveghelyein keresztül bemutatja, hogy az amerikai Monroe-doktrinán alapuló nagytérrend-elmélet kidolgozásával hogyan próbálta Schmitt egy, a konfliktusokat lehatárolni képes, hatalmi realitásokon alapuló plurális térbeli rendbe helyezni a nemzetközi kapcsolatokat, ezen keresztül pedig visszahelyezni az embert a történelem jelentéses közegébe. Zárásként ennek a kísérletnek a schmitti szándékkal teljesen ellentétes megvalósulásáról, és a kudarc személyes értelmezéséről lesz szó a náci Németország konkrét történeti szituációjában.

Tér, történelem, teodicea

A politikai teológiai ihletettségű schmitti történetfilozófia számára az emberi történelem egy, az immanens és a transzcendens feszültségében létező átmeneti állapotot jelent az Úr első és második eljövetele között, a történetiség állapotában pedig az ember köztes, egyszerre szellemi és fizikai teremtményként jelenik meg. Az így felfogott emberi történelem a Föld jelentésbirodalmában, mint a „köztes lény” közvetlen élet- és tevékenységterében gyökerezik. Az ember és közösségeinek léte térbeni keretben zajlik, és a konkrét történeti szituációban itt nyeri el a maga jelentéstartalmát. Ezért Schmitt a Földet, mint jelentésadó és jelentéshordozó struktúrát visszatérően „élő”-ként jeleníti meg.

Külsőnek és belsőnek, otthonosnak és idegennek a térbeli létből fakadó felosztása az emberi gondolkodás struktúráját is térbeli jelleggel ruházza fel. Ennek révén a létszerű értelemben „sajátszerű” és a létszerű értelmében „idegenszerű” közti kapcsolat feszültséggel telítődik, mely a terekhez és az azokat belakó közösségekhez tapadó, összekapcsolódást vagy szétválást kifejező értelemadásokban ölt testet. Mindez a politikai schmitti koncepciójának a magvát jelenti. Az emberi teremtménynek az Isten királyságának eljövetelét megelőző „interregnumban” a megnevezés felelősségét és a megneveztetés terhét egyaránt magára kell vennie: a történelmiség közegében a politikai az ember „sorsa”, a létezés súlyának és komolyságának eredője.

Ahogy az *Ex Captivitate Salus* lapjain Schmitt a huszadik század történelmének borzalmaiba vetett emberről írja, személyes háború után szituációjára is reflektálva: „A világtörténelem nem a boldogság talaja. Nem vetjük meg az általa nyújtott vigaszt, de ez a vigasz csupán összegző és átfogó [lehet]. A szenvedések, melyeket az emberi lények egymásra mérnek rettenetesek.

¹ Jelen tanulmány az ELTE-ÁJK Kari Doktorandusz Konferenciáján elhangzott, Carl Schmitt Amerikában: az „új Occidens” és a nagytérrend-elmélet című előadás bővített változata.

² Az életművet a történetfilozófia/történet-teológia felől kiindulva elemzi Cs. Kiss Lajos A politikai fogalmához fűzött, intellektuális értelemben is monumentális kísérőtanulmánya: Cs. Kiss 2002. A nagytérrend-elmélet eddig megjelent, nagyon értékes magyar recepcióihoz ld.: Kardos 2004., Pongrácz 2018.

Nem tudunk egyszerűen csak elfordulni tőlük. De hogyan viselhetnénk el a látványukat?”³. Röviddel ezután pedig a következő, elhunyt barátjának, a katolikus sváb költőnek, Konrad Weiß-nek tulajdonított sorokat idézi: „Hatalmasak, ó istenek, a ti ajándékaitok/de a fájdalom, mely együtt jár velük/túlzott súlyal nehezedik rám.”⁴.

Az adott korban uralkodó történetfilozófiai koncepciónak ebből fakadó közvetlen egzisztenciális tétje van mind az egyénre, mind annak politikai közösségeire nézve: megerősítheti vagy felszámolhatja az emberi (politikai) cselekvés értelmébe és önmagán túlmutató jelentésébe, ezzel a történelem jelentésségébe vetett hitet, ezzel megalapozva vagy ellehetetlenítve a sorsban való tudatos kitartás lehetőségét. Csak a „valódi” történetfilozófiai megértés, majd a konkrét történeti szituációban az ezen a megértésen alapuló egyedi és megismételhetetlen értelmező cselekvés teszi lehetővé azt, hogy a történelem ne embernek emberre mért öncélú erőszak téteményeinek rettenetes tablójaként, hanem a lét transzcendens és immanens közt közvetítő jelentésese közegeként szolgáljon.

Ahogy Schmitt a *Drei Möglichkeiten* című írásában megfogalmazza, az így szemlélt valódi történelem "nem csupán emléktára annak, ami egykor volt, sem humanisztikus önvizsgálat, sem pedig az önmagában köröző természet egy puszta darabja (...) hanem az örökkévalóság belehelyezése az idő folyásába (...) mely erős teremtettségeken keresztül (...) a Föld jelentésbirodalmában növeszt gyökereket. A hiányon és a tehetetlenségen át[vezetve] ez a történelem jelenti létezésünk méltóságát és becsületét”.⁵

A jelentésség helyreállítására irányuló schmitti történetfilozófia számára a Föld jelentésbirodalmaként a tér nem külső, semleges struktúra, hanem politikai közösségek által belakott, értelmezéseknek és ellenértelmezéseknek folytonosan kitett cselekvési tér. Ebben a cselekvési térben a nyelviileg is megformált eltérő térértelmezések és az ezekből fakadó, eltérő politikai és társadalomszervezési praxisok közti feszültség változó, az adott történelmi szituációban konkrétan megjelenő dialektikákban ölt testet.

Ahogy Schmitt *La tensión planetaria* című előadásában kifejti: [Az állatokéval szemben az emberek közti ellenségeskedés egy olyan feszültséget foglal magában, amely túllép a természeti világon. Az emberek szívében ott lakozik a (...) a transzcendencia utáni vágy. Ezt (...) "szelleminek", vagy *többletnek* is hívhatjuk. (...) Itt nem a természet működése érhető tetten, ez az (...) ellenségeskedésre irányuló kihívás, amely meghaladja és konkrét történelmi dialektikává alakítja át a természeti polarításokat, sajátosan emberi. (...) A dialektika szó egy minden történeti szituációban és eseményben jelenlévő kérdés-válasz struktúrára vonatkozik. (...) Minden ember történeti cselekvése egy választ jelenít meg egy, a történelem által feltett kérdésre. Minden emberi szó egy válasz, minden válasz abból a kérdésből nyeri el jelentőségét, amelyre válaszol (...) A kérdés jelentősége pedig abból a konkrét szituációból fakad, melyben először feltették azt.]⁶

Az emberi tudat számára ezen dialektikákat a természeti elemek és az ezekhez társított antagonizmusok, mint szárazföld és tenger, tenger és légtér szembenállása jelenítik meg. Ezen antagonizmusok olyan, a tudati kép lényegiségén és intenzitásán keresztül a konkrét tett-cselekvést szellemítő és tápláló antagonisztikus térmítoszokban összegződnek, mint a Behemót és a Leviatán összezsapása.⁷ Ahogy Cs. Kiss Lajos írja, az elánt és aktivitást hordozó mítosz, [mint polémikus-szekuláris harci kép, eleve túllép a filozófia és a tudomány tiszta fogalmi gondolkodásának szféráján, „felrobbantja minden, csupán gondolati elmélet és konstrukció kereteit”].⁸

---

³ Schmitt 2017. 49-50.

⁴ ibid. 50.

⁵ Schmitt 2009. 170.

⁶ Schmitt 2014. Chapter III.

⁷ Schmitt 1997. 2-3., 5-9.

⁸ Cs. Kiss 2002. 254., 270.

A természeti elemek fokozatos tudati, nyelvi és fizikai uralom alá hajtása a történelem folyamatában az emberi cselekvésnek nem csupán technikai-mennyiségi kiterjedésével, hanem annak minőségi elmélyülésével is együtt jár. Mindez lehetőséget és ezzel felelősséget keletkeztet arra, hogy az ember, mint jelentésadó és jelentéshordozó, ezzel maga is teremtő teremtmény szellemített, térbeli rendet konstituáló „erős teremtettségeket” alkotva feltárhassa és kibontakoztathassa önnön létének jelentését. Ez jelenti a politikaiba, mint „sorsba” helyezett ember „teremtményi önállóságát” arra, hogy a természet közegeből a történelem közegébe helyezhesse át magát.

Ahogy Schmitt a *Land und Meer*-ben írja, az embernek: „a történelmen keresztül lehetősége van jobbra formálni önnön létezését és tudatosságát (...) Nemcsak a szülés és születés aktusával van tisztában, de az újjászületés lehetőségével is. Ha léte forog veszélyben vagy kilátástalan helyzetbe kerül, (...) az ember képes átmenteni magát és saját tisztánlátása, helyzetéből levont következtetései és döntésének szilárdsága révén újat kezdeni. (...) Az ember képes választani, és történelmének bizonyos pillanataiban képessé válhat (...) történeti létezésének új formájába átmenteni magát.”⁹

A politikai közösségek közti különösen intenzív, az ön-egzisztencia felszámolásával fenyegető konkrét történeti szituációk egy kérdés-válasz struktúra mentén kihívást intéznek az emberi közösségekhez. A kihívásra adott választ a megszólított politikai közösség létszerű döntése jeleníti meg, amely a természeti elemek, mint az emberi létezés lehetőségeit magukban rejtő lehetőségstruktúrák kibontakoztatása révén, a térben lezajló konfliktus elhívásának engedve egy, a korábbi tértörténeti korszakot meghatározótól eltérő természeti elem által megjelenített tudattartammal való azonosulás mentén képessé válik világtörténelmi ellensége saját szférájából történő kiszorítására. Ezzel pedig az addigi térstruktúrát meghaladására és egy általa meghatározott és dominált új, átfogó és tartós térbeli rend megteremtésére.¹⁰

Ahogy Schmitt a *Politische Theologie II.*-ben megfogalmazza: „A konfliktus mindig vita szervezéséről és intézményekről konkrét rendek értelmében, vita *instanciákról*, és nem *szubsztanciákról*. A szubsztanciáknak először *formát* kellett találniuk, (...) mielőtt egyáltalán, (...) mint *parties belligérantes*, egymással szembe tudnak szállni.”¹¹

Az ember és tér kapcsolatának radikálisan új értelmezését magával vonó térforradalom tehát egy egyszerre struktúraromboló és struktúrateemtő esemény, mely egy politikai közösségnek egy konkrét történelmi szituációra adott metafizikai horderejű „válasza”, egzisztenciális döntése révén megy végbe.¹² Ez az egzisztenciális döntés a valamilyen értelemben homogén, átfogó emberi közösség új politikai, társadalmi és normatív rendjét térben kijelölő törvényadó cselekedetben, a nomosz-ban, mint „erős teremtetségben” konkretizálódik. Minden további, a terek felosztásával kapcsolatos norma ezen az alapvető rend- és térkonstituáló cselekedeten nyugszik, a fennálló nomosz rendjének megerősítő kiterjesztéseként, vagy egy új térnézőpont praxisából szembeszegülve azzal.¹³

Ahogy Schmitt a *Die Raumrevolution* című írásában kifejti: „Minden nem jelentés nélküli háború értelme az azt lezáró békében rejlik. A béke lényege nem abban van, hogy mostantól az ágyúk beszüntetik a tüzelést, a bombázók már nem dobnak le több bombát, és a diplomaták a tárgyalóasztal mellett ülve a békéről beszélnek, amit Genfből már ismerünk. Ekkor a béke csupán nem-háború lenne... Az emberiség nagy történelmében minden valódi békekötés csak egyszer igaz. A béke, amely valóban lezárja a térbeni elrendeződés háborúját csak a térbeli elrendeződés békéje lehet.”¹⁴

---

⁹ Schmitt 1997. 5.

¹⁰ Schmitt 2014. Chapter III.

¹¹ Schmitt 2006a. 86.

¹² Schmitt 1997. 28-29.

¹³ Schmitt 2006b. 80-83.

¹⁴ Schmitt 1995. 389. idézi: Mendieta 2011. 262.

Térrendek és tértudatok

Schmitt tér-történeti narratívája két tartós és átfogó térbeli rendet keletkeztető történelmi választ azonosít. Az első térforradalmat az első század Római birodalma hajtotta végre, amikor az ismert világ rendezetlenségére adott válaszként saját államterületévé szervezte a Mediterráneum szárazföldterületeit. A birodalom kiterjedésével annak politikai és szakrális középpontja, Róma, az ismert világ egészének orientációs pontjává vált, a vallási-politikai kultuszok által az uralkodó személyének és az általa hozott törvényeknek megfelelően nomosz pedig kiterjedt a hódítások által megnyitott, megszervezett és belakott terek sokaságára.¹⁵

Schmitt elbeszélésében a megelőző politikai formációk, melyek az események történeti láncolatát a természeti világ folytonosan ismétlődő születés-hanyatlás-elmúlás ciklusának analógiájaként szemlélték, még hatalmuk és kulturális kisugárzásuk zenitjén is az elkerülhetetlen hanyatlás állapotában tudták magukat, egy, a múltba visszavetített aranykor, mint tér és idő ahistorikus elképzelése mentén.¹⁶

Ezzel szemben a kortárs megfigyelők számára térnek és időnek az első század birodalmi terében végbemenő összesűrűsödése és fluiddá válása, a népek, nyelvek, kultúrák és kultuszok keveredése, az emberek és áruk addig nem tapasztalt akadálymentes mozgása az eón beteljesedését jelentette. A polgárháborúk időszakát lezárva tartós térrendet konstruáló Pax Romana ideje így számukra Róma újra-alapításaként, egy jelenbéli, közvetlenül megélt történeti aranykorként értelmeződött.¹⁷

Ez az „idő teljességével” és a „tér betöltöttségével” jellemzett történelmi közeg a keresztények számára a születés és a megváltás helyévé, az evangélium terjesztésének terévé, a teremtményi történelem kiindulópontjává, egyben a hit által örök jelenidővé lett. Schmitt olvasatában a tértudatot és az időtudatot szinoptikusan megragadó történelmi tudat története a transzcendensnek a történelemben való betörését és megnyilvánulását jelentő, egyszerre archetipikus és konkrét történeti eseménnyel, Isten emberré válásával vette kezdetét. A keresztény időszámítás kezdetének az Úr első eljövételével való azonosítása ennek a ténynek csupán külső, látható rögzítését jelenti.

A Szent Pál apostol *Galatabeliekhez írt levelének* 4. fejezetében foglaltak az ember, mint történelmi jelentésadó „teremtményi önállóságának” megfogalmazásaként a schmitti „Mariánus” vagy „megváltásközpontú” történetfilozófia kulcsaként szolgálnak: „¹Mondom pedig: Amíg az örökös kiskorú, semmiben sem különbözik a szolgától, bár mindennek ura, ²hanem gyámok és gondviselők alatt van az apjától előre meghatározott időig. ³Így mi is, amíg kiskorúak voltunk, a világ elemeinek szolgasága alatt voltunk. ⁴De amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született, és a törvény alattvalója lett, ⁵hogy azokat, akik a törvény alatt voltak, megváltsa, és elnyerjük a fogadott fiúságot. ⁶Mivel pedig fiak vagytok, Isten elküldte Fiának Lelkét szívünkbe, aki azt kiáltja: »Abba, Atya!« ⁷Tehát többé nem vagy már szolga, hanem fiú; ha pedig fiú, akkor örökös is az Isten által.”¹⁸

A történelem ciklikus és lineáris elképzelésével egyaránt szemben álló keresztény történelmi tudat egy sajátos esemény- és döntésközpontú értelmezési és cselekvési mintázatot rejt magában. A történelem normális folyásába, azaz a történetiség profán dimenziójába konkrét történelmi események, mint a politikai egyszerre immanens és transzcendens feszültségével telített csomópontok ékelődnek, melyek a lét normál kereteinek fenntartása érdekében elkerülhetlenné teszik a sajátos és az idegenszerű egzisztenciáról való metafizikai döntést. Ön-kinyilatkoztatáson keresztüli jelentésadásaként a teremtmény egyszeri és megismételhetetlen döntése a „szellemi” behelyezését jelenti a profán történelmi idő folyásába,

¹⁵ Schmitt 1997. 29-31.

¹⁶ Schmitt 2009. 168.

¹⁷ Schmitt 1997. 30-32.

¹⁸ Káldi-Neovulgáta Biblia 1997. Gal. 4.1-4.11.

amely a természeti- és térstruktúrákat megérintve és áthatva a Föld jelentésbirodalmának terében, a nomoszban, mint törvényadó emberi teremtettségben aktualizálja azt a rend(újra)teremtő transzcendens értelmet, mely lehetővé teszi a történelem folytatását.

Ahogy Schmitt a *Drei Möglichkeiten*-ben írja: „A kereszténység a maga lényegében nem moralitás és nem doktrína. Nem bünbánati prédikáció, és nem is az összehasonlító vallástudomány értelmében vett vallás, hanem egy végtelen, utánozhatatlan, kitölthetetlen egyediségű történelmi esemény. A kereszténység a Szűz Máriában való megtestesülés. A keresztény hitvallás történelmi eseményekről beszél. Poncius Pilátus lényegileg oda tartozik. Ő nem csupán egy szájalomra méltó teremtmény, aki valamilyen különös módon odakeveredett.”¹⁹

Mindazonáltal a keresztény történetfilozófia egy, az emberi létezés az Úr első és második eljövetele közti interregnumként szemlélő sajátos időtudatából fakadó kihívással szembesült. Ez az eszkatologikus hit és a jelentéses történelmi cselekvés közti ellentmondásban jelentkezett.²⁰ A korai keresztények saját történelmi idejüket a végidőknek tudták, az Úr közeli, talán már saját életükben történő visszatéréséből merítve reményt az üldöztetésükben kifejeződő emberi önkénytől és erőszaktól való megszabadulásra. Ez az értelmezési keret a Krisztus és apostolainak történelmi korától való időbeni eltávolodással, majd a hierarchikus egyházi-egyházszervezeti struktúra intézményesülésével és a kereszténység államvallássá válásával megváltozott. A császár és birodalom békéje a keresztények békéjévé lett.²¹

A katekhón fogalmának történetfilozófiai felhasználása ezt az eszkatológia és történetiség közti feszültséget hidalta át. A fogalom Szent Pál Apostol *Tesszalonikieknek írt II. levelének 2. fejezetében* jelenik meg, a „bűn [törvénytelenység] emberének”, az antikrisztusnak tombolását a végidőkig visszatartó személyként vagy struktúráként.²² A keresztény történetfilozófia számára a katekhón a teremtményi történelem kezdő- és végpontja, inkarnáció és eszkaton között állva a történelmi idő és tér, mint az ember idejének és cselekvési közegének fenntartója, melyben ember ember felett gyakorolt hatalma nem erőszakos önkényként, hanem egyházi hatalom és világi autoritás törvényegységeként nyilvánulhat meg.

A Római birodalom nomoszáinak alapvető értelmi struktúráját, a Róma városának középpontiságáról, a császár és császárság békéjéről és az Európáról, mint a keresztény népek közös politikai és normatív teréről alkotott elképzelést a keresztény középkor rendje is megőrizte. Ennek a nomosznak az érvényességét már a monarchikus elv kizárólagosságának hanyatlása, a nagy földrajzi felfedezések és a reformáció is kétségbe vonták. Végleges felszámolását és a Föld „új nomoszáinak” meghatározását azonban a tizenhatodik-tizenhetedik század protestáns Angliája hajtotta végre, amikor a katolikus Spanyolország szárazföldi világbirodalmának szárazföldi hegemoniájára adott válaszként, a maga sziget-létéből kiindulva hadszíntérre tette a világtengereket.²³

Ezt az anyagi, szellemi és életerőknek a technológiában való összegzése és mozgósítása tette lehetővé, mely egy, a tengeri létre alapozott tértudatot hívott életre. Az ehhez kapcsolódó, a hajó szimbóluma által megjelenített szocialitás lényegileg más, mint a házé, mely a földterület tulajdonlását, a javak megtermelését, végül az ezek elosztásáról való döntést, mint tellurikus rendgondolatot jeleníti meg. A tengerfelszín élménye a tér egységességet és szabad bejárhatóságot teremtő megszervezésére indít, a perspektíva horizontalitása az intézményesített hierarchikus struktúrák elutasítására inspirál, maga a létezés pedig folyamatosan áramló mozgásként, kikötőből kikötőbe való megérkezésként értelmeződik.²⁴

¹⁹ Schmitt 2009. 169-170.

²⁰ ibid. 169

²¹ Schmitt 2006b. 59-66.

²² Káldi-Neovulgáta Biblia 1997. 2Tessz. 2.1-2.12.

²³ Schmitt 2006b. 57-66., 177-178.

²⁴ Schmitt 2014. Chapter V.

Az „Új világ” felfedezésének és felosztásának következtében megszülető első, a földgolyó egészét átfogó nomosz így a szárazföld és a világtenger elválasztásán nyugodott. Míg Európa szárazföldi területeit számos eltérő szuverén, formálisan egyenlő államalakulat foglalta el, addig a világtengerek és a kolóniák vonatkozásában a világbirodalommal alakuló Anglia politikai akarata érvényesült. A világtengerekre kiterjedő hegemonia tette lehetővé azt, hogy az államközi kapcsolatok struktúrájában Nagy-Britannia döntőbírói szerepet töltsön be, intervenciói révén fenntartva a kontinentális erőegyensúlyt, ezzel szavatolva saját Európán kívüli világbirodalmának biztonságát. Schmitt olvasatában ezzel az új világot egykor felfedező és meghódító európai politikai tér egy Európán kívüli tengeri világbirodalom diffúz és szétfolyó politikai terének rendelődött alá.

A kontinentális Európa ezzel a térbeli rend és orientáció szempontjából megszűnt önmagában releváns, struktúrameghatározó egység lenni, és már csak deterritorializált államközi hatalmi viszonyok belső rendszereként funkcionált. Ezt a helyzetet rögzítette az angolszász dominanciájú nemzetközi jog is, mely a konkrét térbeli hatalmi viszonyok figyelmen kívül hagyásával minden Európai államalakulatot ugyanolyan mértékben tekintett szuverénnek, ezzel igazolva a rivális, szárazföldi térrend kialakítására törő kontinentális hatalmak elleni struktúrakonzerváló intervenciókat.²⁵

Ezzel párhuzamban a felvilágosodás és a hosszú tizenkilencedik század történetfilozófiájából szintén kiveszett a ténézőpont. A nagy összegző elméleti rendszerek a történelmi közeg strukturális valóságában létező, annak konkrét szituációiban döntésre kényszerülő embert semlegesítő-jellegű általános kategóriákban oldották fel.²⁶ A schmitti történetfilozófia szemszögéből nézve ezek a létre irányuló „erőszakos absztrakciók” a jelentés elvesztésével jártak. Ennek oka, hogy a szekuláris történetkonceptiók úgy próbálták adaptálni a keresztény történetfilozófia lineáris megváltás-konceptióját, hogy nem ismerték fel az a mögött rejlő, egyedi és konkrét történelmi szituációban való metafizikai döntésre irányuló belső értelmi struktúrát, és ennek inherens transzcendenciához-kötöttségét.

A depolitizáló-deterritorializáló gondolat legerőteljesebb megjelenését a liberális kapitalizmus és a kommunizmus haladásközpontú lineáris történelemszemlélete jelentette, melyeket Schmitt szerint az ipari forradalom nyomán a tengerre alapozott tértudat angol talaja hívott életre. Ezek a történetfilozófiai konstrukciók egy, a termelés és a fogyasztás konfliktusmentes automatizmusát biztosító világállamban feloldódó egységes emberiséget, ezen keresztül a politikai elhalását hirdették meg.²⁷ Amennyiben a politikai a történelem közegébe helyezett ember „sorsa”, úgy a politikai, mint megismerési és jelentésadási forma felszámolása magának a jelentéssel bíró történelem lehetőségének a bezárulását, benne a jelentés adásra képes ember fogalmának a megsemmisítését jelentené.

A modernségben a történetfilozófia hatalmi legitimációs formává és propaganda orgánummá válik, melynek hordozói, az expanzív jellegű, univerzális szándékú ideológiák a szekuláris üdvtörténet eltérő narratívái mentén a történelem értelmének „kívülről és felülről” való meghatározásáért és az ember fogalmának rögzítéséért vívott nyelvharcokban csapnak össze egymással. Ahogy Schmitt a *Drei Möglichkeiten*-ben megfogalmazza: „A tervező és kormányzó elitek történetfilozófiai jelentés-konstrukciók segítségével tervezik meg önmagukat és az általuk igazgatott tömegeket. Minden tömegpropaganda annak bizonyításában keres önigazolást, hogy az eljövendő dolgok oldalán áll. A tömegek bármire irányuló hite csak arra vonatkozik, hogy ők a történelem jó oldalán állnak, miközben az ellenfél hibázik, mert az idő és a jövő, s a haladás ellene dolgozik.”²⁸

---

²⁵ Schmitt 2011b. 94-95.

²⁶ Schmitt 2006b. 62-63.

²⁷ Schmitt 2014. Chapter IV-V.

²⁸ Schmitt 2009. 167.

A haladásideológiák által formába öntött „Új Ember” számára az ellenség megszűnik ellenség, azaz az ember-léte révén a saját-létet visszatükröző, megismerési értékkel bíró, „válaszra” váró „kérdés” lenni. Ehelyett egy személytelen megsemmisítő folyamatban mint értéktelen, használhatatlan és túlhaladott kerül értelmi vagy fizikai felszámolásra. Mindez a történelem „rossz oldalán” helyett foglalók legteljesebb de-humanizálását jelenti. Ahogy Schmitt a *Politische Theologie II.*-ben írja: „Az Új Ember agresszív a szüntelen haladás és a szüntelen új-tételezések értelmében, az ellenségfogalmat (...) elutasítja, az elavultat a tudományos-technikai-ipari újjal túlhaladja, a régi nem az új ellensége, a régi elintéződik maga, és magától a tudományos-technikai-ipari processzus-haladásban, amely a régit vagy (...) felhasználja, vagy mint használhatatlant ignorálja, vagy zavaró értéktelenségként megsemmisíti.”²⁹

Ezzel szemben az immanens létbe vetett, de a transzcendencia által megérintett és áthatott, a politikai súlyát hordozó és a végidő tudatában élő, ám hitét a gondviselésbe és a megváltás ígéretébe helyezve a történelemben mégis kitartó keresztény ember története lényegileg más, mint a szekularizált üdvtörténet győzteseinek a modernség technokrata politikai elitjei által kimunkált történelme. A keresztény ember a lét nagy ellentmondásait magába záró és azokat a szellemi révén feloldó „complexio oppositorum”-ként a maga antropológiai összetettségében és változatosságában a modernitás haladás-ideológiái számára rögzíthetetlen, és ezért uralhatatlan marad.

Ezzel életben tartja és létezésén keresztül minduntalan felteszi a *Politische Theologie II.* zárókérdését: „Ki dönti el *in concreto* a teremtményi önállóságban cselekvő ember mellett a kérdést, hogy mi szellemi és mi világi, és az hogyan viselkedik a *res mixtae*-vel, amelyek az Úr megérkezésének és visszajövetelének átmeneti korában e szellemi-világi, spirituális-temporális kettőslényegű ember egész evilági létezését alkotják?”³⁰

Ez a kérdés konkrétan csak a politikaira irányuló metafizikai döntés révén válaszolható meg. Az ideológiai absztrakciók korában a keresztény történetfilozófiát a hit által önidentitásává emelő nép válik a lét sajátságosságának felmutatójává, a történelem jelentésségének hordozójává: azaz katekhónná. Ahogy Schmitt a *Glossarium* lapjain írja: „A katekhón hiány, éhség, nyomorúság és erőtlenség. Azok, akik nem kormányoznak, maga a nép az, minden más csak tömeg és a[z államhatalmi] tervezés tárgya.”³¹

A nagytérrend-elmélet

Személyes történelmi szituáltsága folytán, a wilhelmiánus, majd a náci Németország állampolgáraként, kispolgári származású hívő katolikus németként és „a nomoszt ismerő” jogtudósként maga Schmitt is a legyőzöttek közé számította magát. Ahogy az *Ex Captivitate Salus Alexis* de Tocqueville-ről szóló megható esszéjében írja, éppen a legyőzött az, akinek tekintete áthatolva az egymással szemben álló erők harci frontjain és jelszavain képes meglátni a konkrét történelmi szituációban rejlő általános fejlődési tendenciák sorsszerű magvát, és annak konkrét történelmi hordozóit is azonosítva valós prognózist tud nyújtani. A történelem irányának meghatározásától, mint Isten szekularizált trónusától elűzött legyőzöttek kárpótlása a történelem rejtett jelentésének feltárulása.³²

Schmitt számára azonban a megértés és feltartóztatás ellenereje már nem tűnik elégségesnek abban a korának metafizikai válságát kifejező világszituációban, melyben a történelemre irányuló értelmezési harc tétje a történelem lehetőségének fenntartása, ezen keresztül pedig

---

²⁹ Schmitt 2006a. 100.

³⁰ Schmitt 2006a. 86-87.

³¹ Schmitt 1991. 272. idézi: Lievens 2011. 128.

³² Schmitt 2017. 26-28.

magának a lét jelentésségének megőrzése lett.³³ Ezzel a feltartóztatás katekhóni mozzanata mellé a történelmi pillanat megragadása, mint Schmitt személyes intellektuális és egzisztenciális döntése lép a náci Németország konkrét történelmi szituációjában. Az életmű közvetlenül 1936-ot követő fordulata után Schmitt saját korának nemzetközi politikai szituációját szemlélve a fennálló nomosz patológiáját diagnosztizálja. Ennek tüneteit a tengeralattjáró és légi hadviselésnek a tengeri hatalom feletti szupremáciája, a Brit hegemonia lehanyatlása, az I. világháborút követően életre hívott nemzetközi szervezeteknek a konfliktusok békés rendezésére való alkalmatlansága, és a versailles-i békerendszer összeomlása jelentik.³⁴

Ebben a szituációban azt a történelmi precedenst keresi, amely kiindulópont lehet a Föld új nomoszájának megfogalmazásához, azaz egy új, a politikai térbeni lehatárolására alkalmas, plurális jellegű térrend koncepciójának kidolgozásához. Ez a törekvés nem csupán a tér politikai megszervezésének újragondolását jelenti, hanem a politikai létezését a térbeliséggel újra összekapcsolva a történelem lehetőségének helyreállítására is irányul. Schmitt ezt a precedenst az Egyesült Államok 1823-ban meghirdetett Monroe-doktrínájában találja meg.

Az „Amerika az Amerikaiaké” formulájában az USA, mint az amerikai kontinens vezető hatalma a kontinens népeinek összessége nevében nyilatkoztatta ki, hogy azok a maguk politikai, társadalmi és gazdasági rendjének az Európától eltérő amerikai kontinentális térben kialakult sajátosságaira tekintettel, többé nem fogják tolerálni a területszerzésre, vagy politikai-társadalmi berendezkedésük meghatározására irányuló külső kísérleteket. Ezzel a szabadság egyetemes és racionális elveinek megvalósítójaként történelmi kivételességének tudatában lévő, szekularizált protestáns elhivatottságtudatától áthatott fiatal állam a politikai térnézőpont aktualizálása révén a dinasztikus-monarchikus Európa helyett önmagát tette meg struktúráképző, az amerikai kontinens térrendjét egyoldalúan meghatározó „új Occidenssé”.³⁵

Ebben Schmitt egy határozott politikai eszmét hordozó államalakulat önmagára eszmélését látja, mely képes elhatárolni és érvényre juttatni a maga térbeni rendjét a létszerűen idegen államentitásokkal és azok államközi rendszerével szemben. Schmitt Thomas Jefferson egy 1812-es levelének részletét idézi: "Anglia sorsa már közel el van döntve, és létezése jelenlegi formájában a végéhez közeledik... Amikor erőnk megengedi majd számunkra azt, hogy törvényt adjunk a saját féltekénknek, a közép-atlanti meridián lesz majd a háború és béke között húzódó demarkációs vonal, melynek ezen az oldalán senki sem követhet el ellenséges cselekményt, és ahol az oroszlan és a bárány békében pihenhet majd együtt.”³⁶

Az USA kormányzata által gyakorolt értelmezési monopóliumnak és a fogalom elaszticitásának köszönhetően a doktrína fokozatosan eloldódott eredeti jelentésétől, és a tizenkilencedig század végétől világhatalommá váló USA külpolitikai gyakorlatában már a legszigorúbb izolacionizmustól a legaktívabb kontinensen kívüli intervencionalizmusig terjedő cselekvések alátámasztására szolgált.³⁷

Schmitt ezért hangsúlyozza, hogy a saját történelmi kontextusában létrejött Monroe doktrínát nem szabad más térségekre lefordítani, japán vagy német Monroe doktrínáról beszélve a fogalmat a területi expanzió igazolására használni. A schmitti eljárás célja ezzel szemben a fogalom magvát adó eredeti gondolat megértése az által, hogy megtisztítja azt az attól idegen, időközben ráakódott értelmezésektől.³⁸ A megértés egyben cselekvés is: a helyreállított tartalmú, eredetileg éppen a „régii Occidenssel” szemben megfogalmazott doktrínát Schmitt annak érdekében mozgósítja, hogy a potenciálisan Nagy-Britannia helyébe

---

³³ Schmitt 2009. 170.

³⁴ Schmitt 2002., Schmitt 2011a.

³⁵ Schmitt 2011b. 83., 87-88.

³⁶ Schmitt 2006b. 287.

³⁷ Schmitt 2011c. 34.

³⁸ Schmitt 2011b. 83-84., 88.

lépő hegemon-jelölt, az Egyesült Államok transzocéáni dominanciáját felváltó, a szárazföld eltérő sajátosságokkal bíró politikai tereinek jelentőségteljes elhatárolására és egymás mellettségére épülő plurális nemzetközi politikai struktúra lehetőségét mutassa fel. Benne a saját rendjét és irányát önállóan meghatározó Európával.³⁹

Ezt a meghaladásra irányuló dialektikus törekvést fejezi ki a nagytérrend schmitti koncepciója. A nagytér fogalma kapcsán Schmitt hangsúlyozza, hogy „nagysága” nem az azt alkotó „kis terekhez” viszonyított mennyiségi jelző, hanem minőségi tartalommal bír. Ahogy Ratzelt idézve írja: „a kiszélesedő térben már jelen van valami nagyobb, úgy mondanám, valami teremtő és inspiráló”. Azaz a nagytér a deterritorializáló államelméletek semlegesnek tekintett államterével szemben *Leistungsraum*ként, a politikai cselekvés kibontakoztatásának tereként szolgál, ezzel visszahelyezve az embert a történelem jelentésbirodalmába.⁴⁰

A nagytérrel összekapcsolódó fogalomként a Reich a térbeni szituáltságának sajátosságaiból következően valamilyen értelemben homogén, más nagyterek pluralizmusában létező konkrét nagytér vezető hatalmát jelenti, melynek kulcsszerepe az abban betöltött politikai, gazdasági, kulturális és katonatechnológiai súlyán, azaz a (soft és hard-jellegű) hatalomprojekció valós potenciálján alapul.⁴¹ Az elnevezés sajátossága egyrészt jelzi, hogy Schmitt óvni akart a történelem körkörös felfogásától, mely az impérium-gondolat korábbi megvalósulásai mentén a Német-Római Birodalom restaurációját, egy angol mintájú német világbirodalom megteremtését vagy akár egy Rómára visszautaló összeurópai állam megteremtését célozná. Mindez elfedné a konkrét történeti szituáció egyediségét, melyben félreértve magát a kérdést az ember nem tudna érvényes választ adni a kihívásra. Másrészt az elnevezés arra is utal, hogy a Reich a megelőző, univerzalisztikus jellegű és szándékú birodalmi formációktól tartalmában is különbözik.⁴²

A vezető szerep tartalma a nagytér belső vonatkozásában az abban uralkodó politikai, normatív és gazdasági rend meghatározásában és érvényre juttatásában, illetve az abban lezajló rezsim- és területváltozások értékelése révén a nagytér belső békéjének garantálásában van. A nagytér külső vonatkozásában pedig a térrenden kívüli hatalmak beavatkozásait kizárva védhatalmi szerepet gyakorol a saját térrendjébe tartozó állami entitások felett. A Reich tehát a nagytérben vezető, de nem kizárólagos hatalom: saját dominanciájának külső artikulálása és érvényesítése révén egyúttal fenntartja és megőrzi a saját nagyterébe tartozó más államalakulatokat is.⁴³

Ezzel a meghatározással Schmitt az államok teljes szuverenitásán alapuló egyenlőségének korábbi, normatív-univerzalista jellegű nemzetközi jogi elképzelését tagadja. Ahogy láttuk ez a fikció a második nomosz gyakorlatában arra szolgált, hogy ennek védelmére hivatkozva külső, Európában kívüli hatalmak intervenciói megakadályozzák, hogy az eurázsiai kontinens régiói szárazföldi térrendekként egységesüljenek, ezzel önálló hatalmi centrumokat képezve az angolszász hatalmak óceáni birodalmaival szemben. A Reich fogalma tehát a schmitti elmélet belső szempontjai szerint nem birodalmi-jellegű területi terjeszkedésre, hanem a valós hatalmi viszonyok intézményesítése révén a nemzetközi jognak a politikai realitáshoz való visszakötésére irányul.

A náci külpolitikai expanzió elméleti megalapozásának és igazolásának vádjával szemben tehát Schmitt nagytérrend koncepciójának nincs önmagában vett ideologikus vagy legitimációs tartalma. Ahogy a tanulmányban igyekeztem rámutatni, két „korszerű” elméleti törekvés, a történelem jelentésségének helyreállítása, és a nemzetközi viszonyok egy új, plurális

---

³⁹ Schmitt 2001c. 52.

⁴⁰ Schmitt 2011b. 118-120.

⁴¹ Schmitt 2011b. 101-111., 113-114.

⁴² A Harmadik Birodalom elképzelésének XX. századi alakváltozatairól ld. Hamza Gábor értékes és átfogó tanulmányát: Hamza 1999.

⁴³ Schmitt 2011b. 113-114., Schmitt 2011c. 46.

struktúrája iránti igény találkozott benne. A schmitti nagytérrend-elmélet tragédiája, hogy a nagytér fogalma a világszituációt megragadó, szuggesztív „buzzword”-dé vált, melyet a náci külpolitika-csinálás kiragadott elméleti konkretizálója szájából, hogy azt eredeti jelentéskontextusától megfosztva, a Lebensraum részleges szinonimájaként visszataszító és kategóriaidegen fajelméleti jelentéssel is bíró politikai szlogenként használja fel a maga szótára számára.

Ahogy a fiatal barát, Nicolaus Sombart a háborús Berlinben Schmittel folytatott bizalmas beszélgetéseit felidézve írja: [Újra és újra fölvetette (...) a kérdést: miféle háborúba keveredtünk? (...) Volt még egyáltalán értelme Lengyelország és Franciaország leigázása után? Hitler történelmi feladata a versailles-i egyezmény revíziója. Ehhez hagyományos szárazföldi háborút kellett folytatnia. De ezt követően? (...) Keleten ideológiai alapon megsemmisítő háborút viselünk, nyugaton egy egész világra kiterjedő tengeri háborút. Erre azonban egyáltalán nem vagyunk felkészülve. Az angolszász tengeri uralom perspektívájából nézve mi kalózkodunk vagyunk - hostis generis humani, az emberiség ellenségei. (...) De keleten is megszegettük a szárazföldi hadviselés szabályait, többé nem ismerünk el semmilyen ellenfelet, hanem egy „alacsonyabb rendű fajt” akarunk kiirtani. Ez pedig óhatatlanul ránk fog visszacsapni. A ius publicum europaeum érvényét veszítette. (...) Németországnak mint vezető szellemi hatalom-nak ez volt az utolsó lehetősége. Nem a német világbirodalom a cél - az angol mintájára -, nem is egy Bismarck utáni közép-európai „állam”, hanem Európa mint nagytér, az észszerűen elrendezett, kontinentálisan összefüggő nagyterekre fölosztott bolygón belül.]⁴⁴

A náci Németország külpolitikája eszerint nem értette meg, hogy a konkrétan adott történelmi szituáció kihívása a politikai lehatárolása és formába öntése lett volna a szárazföld plurális térbeli rendjének megteremtésén keresztül. Érvényes válasz helyett pedig a politikai intenzitását és expanzivitását bontakoztatta ki, egészen a népirtásig és az önfelszámolásig jutva el. Ezzel a második világégésben a teremtmény erő kifejtése nem jelentésadáshoz, hanem totális jelentésromboláshoz vezetett el. Kimenetele pedig éppen azt hozta el, ami Schmitt legrosszabb rémálmát jelentette: két univerzális ideológiai blokk térben lehatárolatlan, intervenciók és ellen-intervenciók sorozatával járó, az emberiség felszámolásával fenyegető szembenállását, és az önálló geopolitikai szereplővé váló Európa elképzelésének előbb politikai, majd morális lehetetlenségét.

---

⁴⁴ Sombart 2000. 269-270.

Felhasznált irodalom

- Cs. Kiss Lajos (2002): Egy keresztény Epimétheusz. In: Schmitt, Carl (2002): A politikai fogalma: Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok. Budapest: Osiris-Pallas Stúdió-Attraktor 241-286. Fordította, szerkesztette és az utószót írta: Cs. Kiss Lajos
- Hamza Gábor (1999): A „Harmadik Birodalom” eszméje a német filozófiai, irodalmi és politikai gondolkodásban a XX. században. In: Állam- és Jogtudomány 40 (1999) 349-370.
- Kardos Gábor (2004): Carl Schmitt nemzetközi jogi felfogásának jellemzői. In: Cs. Kiss Lajos (szerk.): Carl Schmitt jogtudománya: Tanulmányok Carl Schmitt-ről. Budapest: Gondolat Kiadó 372-378.
- Káldi-Neovulgáta Biblia (1997) Budapest: Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat Lektorálta: Jakubinyi György Internetes elérés a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat weboldalán: <https://szentiras.hu/KNB/Gal4> A letöltés időpontja: 2021. 07. 05.
- Lievens, Matthias (2011): Singularity and Repetition in Carl Schmitt's Vision of History. In: Journal of the Philosophy of History 5 (2011) 105–129.
- Mendieta, Eduardo (2011): Land and Sea. In: Legg, Stephen (ed.): Spatiality, Sovereignty and Carl Schmitt: Geographies of the Nomos. New York: Routledge 260-267.
- Pongrácz Alex (2018) Gyönyörű képességünk, a térrend: A Föld nomosza és annak aktualitása a XXI. században. In: Jog, állam, politika. 10. évf. 3. sz. (2018) 105-121.
- Schmitt, Carl (1991): Glossarium: Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951. Berlin: Duncker und Humblot Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Gerd Giesler és Martin Tielke
- Schmitt, Carl (1995): Die Raumrevolution: Durch den totalen Krieg zu einem totalen Frieden. In: Staat, Großraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren 1916–1969. Berlin: Duncker & Humblot 388-394. Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Günther Maschke
- Schmitt, Carl (1997): Land and Sea. Washington DC: Plutarch Press Fordította: Simona Draghici
- Schmitt, Carl (2002): Totális ellenség, totális háború, totális állam. In: Schmitt, Carl (2002): A politikai fogalma: Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok. Budapest: Osiris-Pallas Stúdió-Attraktor 231-240. Fordította, szerkesztette és az utószót írta: Cs. Kiss Lajos
- Schmitt, Carl (2006a): Politikai teológia II.: Legenda minden politikai teológia elintézéséről. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor Kft. Fordította: Szikszai Balázs.
- Schmitt, Carl (2006b): The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum. New York: Telos Press Publishing Fordította és jegyzetekkel ellátta: G. L. Ulmen
- Schmitt, Carl (2009): Three Possibilities for a Christian Conception of History. In: Telos 147 (Summer 2009) 167–70. Fordította: Mario Wenning
- Schmitt, Carl (2011a): The Turn to the Discriminating Concept of War. In: Schmitt, Carl: Writings on War. Cambridge: Polity Press 30-74. Fordította és szerkesztette: Timothy Nunan
- Schmitt, Carl (2011b): The Großraum Order of International Law with a Ban on Intervention for Spatially Foreign Powers: A Contribution to the Concept of Reich in International Law. In: Schmitt, Carl: Writings on War. Cambridge: Polity Press 75-124. Fordította és szerkesztette: Timothy Nunan
- Schmitt, Carl (2011c): Großraum versus universalism: the international legal struggle over the Monroe Doctrine. In: Legg, Stephen (ed.): Spatiality, Sovereignty and Carl Schmitt: Geographies of the Nomos. New York: Routledge 46-54. Fordította: Matthew Hannah
- Schmitt, Carl (2014): The Planetary Tension Between Orient and Occident and the Opposition Between Land and Sea. In: Política Común Volume 5 (2014): Carl Schmitt and the Early

Modern World. Fordította és összeállította: John D. Blanco és Ivonne del Valle Internetes elérés a University of Michigan Library weboldalan: <https://doi.org/10.3998/pc.12322227.0005.011> A letöltés időpontja: 2021. 07. 05.
Schmitt, Carl (2017): *Ex Captivitate Salus: Experiences, 1945–47*. Cambridge: Polity Press
Fordította: Matthew Hannah Szerkesztette: Andreas Kalyvas és Federico Finchelstein
Sombart, Nicolaus (2000): *Ifjúkor Berlinben: 1933-1943*. Budapest: Osiris Kiadó Fordította: Földényi F. László

Abstract: Carl Schmitt's Philosophy of History and the Great Space [Großraum] Theory

The study situates and contextualizes Carl Schmitt's theory of „great spaces” alongside his writings on the philosophy of history. The first chapter of the study presents the inherent interconnectedness of historicity and spatiality in the Schmittian theory based on a synthesizing reading of the oeuvre's historico-philosophical and geopolitical writings from the post-Weimar period. Throughout a discussion of its basic concepts, this chapter aims to identify the singularities of Schmitt's proto-discourse theory of the historical space. The second chapter proceeds to present the different spatial orders and the different forms of spatial consciousness associated with them, also providing an intellectual reconstruction of Schmitt's Christian philosophy of history centered on the uniqueness of the historical event and the concept of decision. The chapter then confronts this reconstructed concept of „salvific” history with the ideologies of modernity centered on progress. The third and last chapter deals with Schmitt's failed nazi-era attempt at saving the meaningfulness of historical action through developing the concept of the plurality of „great spaces” in international relations.